

ΠΟΙΚΙΛΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου

Ι. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «MEHMET ALI» ΣΤΟ IMARET ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ ΚΑΙ Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ (1917)

Ἀπὸ ἐμπιστευτικὴ ἀναφορά, τὴν ὁποία διάβασε στὸ ἐλληνικὸ κοινοβούλιο στὴ συνεδρίαση τῆς 7ης Ἀπριλίου 1918 — ἡ συνεδρίαση ἀφοροῦσε τὴ λεηλασία ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στὴ διάρκεια τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (1916-18) — ὁ Νικόλαος Πολίτης¹, μαζί μὲ σημαντικὲς ἄλλες πληροφορίες ἔχουμε καὶ πληροφορία γιὰ ἀρπαγὴ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Mehmet Ali καὶ γιὰ μεταφορὰ τῶν «βιβλίων» ἀπὸ τὴν Καβάλα στὴν Βουλγαρία· στὰ πρακτικὰ ποὺ ἐκδόθηκαν διαβάζουμε: «Ἡ πλούσια βιβλιοθήκη τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἀπῆχθη ἐπίσης ἐκ Καβάλλας»². Σχετικὴ πληροφορία, γιὰ ἀρπαγὴ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Mehmet Ali, δὲν εἴχαμε ἀπὸ ἄλλοῦ, ὅπως δὲν εἴχαμε πληροφορία καὶ γιὰ αὐτὴ τὴν ὑπαρξὴ «πλούσιας Βιβλιοθήκης»³. Εὐνόητο εἶναι πὼς θέλησα νὰ ἐπιβεβαιώσω τὸ γεγονὸς προστρέχοντας στὶς «καταθέσεις» τῶν κατοίκων τῆς Καβάλας στὴν Commission Interalliée (— 1919, «καταθέσεις» σχετικὲς μὲ τὶς βιαιοπραγίες τῶν Βουλγάρων στὴν πόλη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς)⁴. Ἐκεῖ, γιὰ

1. Ὁ Ν. Πολίτης, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ἀπαντᾷ σὲ κατατεθεῖσα ἐρώτηση τῶν βουλευτῶν Ἰ. Βαλαῶ καὶ Δ. Πάζη, πρβλ. Πρακτικὰ — Αἱ ἀγορεύσεις τοῦ ἐλληνικοῦ κοινοβουλίου, Ἀθῆνα 1958, Ε, 222.

2. Ὁ.π. (γιὰ τὸ θέμα βλ. καὶ Γ. Κ. Παπάζογλου, Χειρόγραφα τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρών στὸ Ἰνστιτοῦτο «Ivan Dujčev» τῆς Σόφιας (μὴ προσέγγιση ἱστορικῆ τῶν χειρογράφων τῶν ὡς ἄνω μονῶν), Θεσσαλονίκη 1990).

3. Ὁ Mehmet Ali ἔκτισε «ἓνα σχολεῖο, ἓνα μεντρεσέ, ἓνα τζαμί, μὴ βιβλιοθήκη καὶ μὴ κουζίνα», βλ. I. Beldiceanu - Steinherr καὶ J. G. Giannopoulos, Kawala, Enc. Islam², Δ, 776-777 (καὶ κυρίως Αἱ. Στεφανίδου - Φωτιάδου, Τὸ Ἰμαρέτ τῆς Καβάλας, Ὑπόστεγο, τεῦχ. 4 (1988), 26).

4. Πρβλ. Rapports et enquêtes de la Commission Interalliée sur les violations du droit des gens commises en Macédoine Orientale par les armées bulgares (Nancy - Paris - Strasbourg 1919) — Arrondissement de Cavalla, 139-238.

καλή μας τύχη, μαζί με δεκάδες Έλληνες εμφανίζονται να καταθέτουν και αρκετά μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας της Καβάλας· πιδ συγκεκριμένα εμφανίζονται να καταθέτουν και οί: Haghi Memet, γιός του Haghi Ahmet, 63 έτων, πρόεδρος της μουσουλμανικής κοινότητας, Moustapha effendi, γιός του Mahmet, 54 έτων, καθηγητής της θεολογίας και βιβλιοθηκάριος της Βιβλιοθήκης «Mehmet Ali», Halil effendi, γιός του Hadji Ali, 86 έτων, διευθυντής της θεολογικής σχολής και του Imaret⁵. 'Από τις «καταθέσεις» αυτές όχι μόνο επιβεβαιώνεται ή άρπαγή της Βιβλιοθήκης από τους Βουλγάρους, με πολλές λεπτομέρειες, αλλά, και κυρίως, έχουμε τη δυνατότητα να προχωρήσουμε σε ένα περίγραμμα σχετικό με την ίδρυση, τη λειτουργία και γενικά με την ύπαρξη της Βιβλιοθήκης⁶.

Όπως, λοιπόν, μπορούμε να συμπεράνουμε, ή κλαπείσα Βιβλιοθήκη δεν είναι άλλη από τη Βιβλιοθήκη της θεολογικής μουσουλμανικής σχολής, ή όποια στεγαζόταν στην ανατολική πλευρά του κτιριακού συγκροτήματος του Imaret⁷. 'Η ίδρυση της Βιβλιοθήκης, την όποια «έπισκέφθηκαν σοφοί κάθε έθνικότητας», θα πρέπει να τοποθετηθεί στις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, παράλληλα πιθανότατα με την ίδρυση της θεολογικής σχολής, όταν ο Mehmet Ali, ιδρυτής της τελευταίας αϊγυπτιακής δυναστείας⁸, προχώρησε σε διάφορες δωρεές (-και διευκολύνσεις) προς τους Καβαλιώτες συμπατριώτες του⁹. Κατά τον Moustapha effendi, μεγάλο μέρος των χειρογράφων και των βιβλίων της Βιβλιοθήκης είχε αγοράσθει στην Κωνσταντινούπολη, και άνηκε σε άποθανόντα Τοῦρκο πασαῶ, και βεβαίως ή Βιβλιοθήκη πλουτιζόταν με δωρεές σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα και στα πρώτα χρόνια του αιώνα μας· λ.χ., 400 περίπου «βιβλία» προέρχονταν από δωρεά του Abbas pacha, χεδίβη της Αϊγύπτου, ενώ άλλα πάλι «βιβλία» άνηκαν άλλοτε στη μουσουλμανική κοινότητα ή και σε μέλη της¹⁰. Τό 1917 ή Βιβλιοθήκη κατείχε «πολυάριθμα χει-

5. "Ο.π., 195-198 (βιβλιογραφία για τό Imaret, όπως και κάθε τι γι' αυτό, βλ. Αί. Στεφανίδου - Φωτιάδου, δ.π., 21-30).

6. Πρβλ., για την κλοπή χειρογράφων, και έν γένει άρχαιοτήτων, από την 'Ανατολική Μακεδονία στη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, Γ. Κ. Παπάζογλου, 'Η κλοπή των χειρογράφων της Είκοσιφοινίσσης - άγνωστα έγγραφα σχετικά με τη λεηλασία της μονής από τους Βουλγάρους (1917), Πρακτικά Β' Τοπικού Συμποσίου «'Η Καβάλα και ή Περιοχή της», Καβάλα 1988, Β', 3-30 (όπου και λοιπή βιβλιογραφία).

7. Αί. Στεφανίδου - Φωτιάδου, δ.π., 28 (για τὰ κτίσματα του συγκροτήματος του Imaret) (για τὰ βακουφικά της Καβάλας και της Θάσου βλ. και Mar. Τσεγγελίδου, Τό ζήτημα των βακουφικών ιδιοκτησιών της Καβάλας και της Θάσου, Θασιακά 5 (1988), 134-151, όπου και συγκεντρωμένη βιβλιογραφία).

8. "Ο.π., 22.

9. "Ο.π..

10. Rapports et enquêtes..., 197.

ρόγραφα σημαντικότητας άξιας» από τὰ ὁποῖα ξεχώριζε ἓνα κοράνιο 1800 ἐτῶν (sic) καὶ ἓνα «livre d'or», στὸ ὁποῖο ὑπέγραψαν (πιθανότατα ἔγραψαν καὶ τὶς ἐντυπώσεις τους) ὅλοι οἱ «ὑψηλοὶ» ἐπισκέπτες τῆς Βιβλιοθήκης¹¹.

Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Βιβλιοθήκης ἔγινε τὴν 1η Ἰουνίου 1917· ὁ Βούλγαρος διοικητὴς τῆς Καβάλας Georgief μὲ συνοδεία στρατιωτῶν παρουσιάσθηκε στὸ Imaret καὶ δῆλωσε στοὺς καθηγητὲς ὅτι ἔχει ἐντολὴ νὰ πάρει τὸ σύνολο τῶν «βιβλίων» τῆς Βιβλιοθήκης γιὰ νὰ τὸ προστατέψει ἀπὸ ἐνδεχόμενους βομβαρδισμούς. Ἰσχυρίσθηκε μάλιστα ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Abbas pacha, χεδίβης τῆς Αἰγύπτου, ἔγραψε στὸ βασιλιὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ζήτησε νὰ παρθοῦν τὰ «βιβλία» γιὰ νὰ προστατευθοῦν (!)¹². Στὶς ἀπαντήσεις τῶν μουσουλμάνων τῆς σχολῆς ὅτι ὁ Abbas pacha δὲν ἦταν πιά χεδίβης, ἐπομένως δὲν εἶχε καμιά ἀρμοδιότητα, καὶ ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῆς σπουδαιότητάς της «εἶναι γνωστὴ σὲ ὅλο τὸν κόσμον πὺ οὔτε οἱ Ἀγγλοὶ οὔτε οἱ Γάλλοι θὰ τὴν κατέστρεψαν», οἱ Βούλγαροι, κατὰ τὸ εἰωθός, ἐκλείσαν τὰ ἀφτιά τους καὶ μετέφεραν τὰ «βιβλία» στὶς ἀμαξες πὺ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ περίμεναν ἔξω ἀπὸ τὸ Imaret¹³. Ὁ Halil effendi, ὁ Αἰγύπτιος, αἰωνόβιος σχεδὸν τὸ 1917, διευθυντὴς τῆς σχολῆς καὶ τοῦ Imaret, ἰσχυρίζεται πὺς κατὰ τὴν ἀρπαγὴ τῶν «βιβλίων» παρίσταντο καὶ οἱ Σερδάρογλου, Ἑλληνας δήμαρχος τότε τῆς πόλης, καὶ Παπαδόπουλος, δημοτικὸς σύμβουλος¹⁴. Οἱ δύο Ἑλληνες πιθανότατα πλανήθηκαν ἀπὸ τὸν Βούλγαρο διοικητὴ, πὺς δῆθεν ἐκτελοῦσαν ἐπίσημη ἀποστολὴ ἡ ὁποία ζητήθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Abbas pacha, δεδομένου ὅτι ἐμφανίζονται νὰ ὑπογράφουν πρακτικὸ παραλαβῆς τῶν «βιβλίων»· ἡ ὑποψία πὺ ὁ μουσουλμάνος Halil ἀφήνει νὰ αἰωρεῖται γιὰ συνεργία τῶν δύο Ἑλλήνων εἶναι τουλάχιστον ἀφελής, γιὰτὶ λίγες ἡμέρες ἀργότερα (μέσα σ' αὐτὸν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1917) ὁ Σερδάρογλου ἐξορίζεται ἀπὸ τοὺς ἰδίους Βουλγάρους καὶ στέλνεται μαζὶ μὲ χιλιάδες ἄλλους Ἑλληνες στὴν Βουλγαρία, ἀπὸ ὅπου θὰ ἐπιστρέψει τὸ Νοέμβριο τοῦ 1918¹⁵. Ἀλλωστε ἀπὸ τὶς «καταθέσεις» καὶ αὐτῶν τῶν μελῶν τῆς

11. Εἶναι ἀδύνατο ὁ Moustapha effendi, μουσουλμάνος θεολόγος, νὰ μὴ γνωρίζει πὺς δὲν ὑπάρχει τὸ 1917 κοράνιο 1800 ἐτῶν (!) (πρβλ. καὶ παρακάτω).

12. Rapports et enquêtes..., 198.

13. Πρόκειται γιὰ προαποφασισμένη ἀπὸ τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ τῆς Βουλγαρίας ἀρπαγὴ, στὴν ὁποία φαίνεται νὰ εἶχε συμμετοχὴ καὶ ὁ γνωστὸς Valdemar Sish μαζὶ μὲ καθηγητὲς καὶ διδάκτορες τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σόφιας (οἱ τελευταῖοι καθόριζαν καὶ τὴν ἀξία, ἐπιστημονικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ, τῶν ὧσων ἐπρόκειτο νὰ κλαποῦν), βλ. Πρακτικά - Αἱ ἀγορεύσεις..., 222 (καὶ Γ. Κ. Παπάσογλου, Χειρόγραφα..., 10-14).

14. Rapports et enquêtes..., 198.

15. Ὁ προύχοντας μουσουλμάνος ἔχει κάθε λόγο νὰ ἀφήνει ὑπονούμενα ἐναντίον τοῦ Σερδάρογλου· ἡ μουσουλμανικὴ κοινότητα τῆς Καβάλας ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς πῆσε τὶς βουλγαρικὲς στρατιωτικὲς ἀρχές, ἄλλωστε ἡ Τουρκία ἦταν σύμμαχος τῶν Γερμανοβουλγάρων, μὲ σκοπὸ νὰ πάρει στὰ χέρια τῆς τὴν πολιτικὴ διοίκηση τῆς

μουσουλμανικής κοινότητας γίνεται γνωστό πώς τη μανία των Βουλγάρων δέχθηκαν κυρίως οι χριστιανοί κάτοικοι της πόλης, τα καταστήματα των οποίων, τὰ σπίτια και τὰ ιδρύματα, ἐκκλησιαστικά και ἄλλα, ὑπέστησαν τὶς λεηλασίες και τὶς κλοπές, χωρὶς βεβαίως προσχήματα σὰν αὐτὰ ποὺ κρατοῦνται στὴν περίπτωση τῆς ἄρπαγῆς τῆς Βιβλιοθήκης «Mehmet Ali»¹⁶. Φαίνεται πὺς οἱ μουσουλμάνοι τοῦ Imaret μετὰ ἀπὸ ἄδεια τῶν Βουλγάρων κράτησαν κατάλογο τῶν «ἀπαχθέντων» μὲ σκοπὸ... τὴ διαφύλαξη τῶν «βιβλίων», πέρα βεβαίως ἀπὸ τὸν πλήρη κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης ποὺ ἐπίσης φαίνεται νὰ εἶχαν· μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς περιοχῆς ἀντίγραφα τοῦ καταλόγου τῶν «ἀπαχθέντων» στάλθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη και στὸ σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου, γιὰ νὰ προχωρήσουν οἱ ἐνέργειες τῆς ἐπιστροφῆς τῶν «βιβλίων» στὸ Imaret, ἐνέργειες ποὺ βεβαίως δὲν εἶχαν ἀποτελέσματα¹⁷.

Πρὶν προχωρήσουμε, ἂς δώσουμε τὶς ἐν πολλοῖς ἄγνωστες στὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο «καταθέσεις» τῶν μουσουλμάνων τοῦ Imaret στὴν Commission Interalliée (σσ. 197-198)· ἀντίγραφα τῶν καταθέσεων μοῦ ἔδωσε ὁ φίλος, τ. βουλευτής, Γ. Ἀστεριάδης, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ και ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

Cavala, le 11/24 fevrier 1919

σ. 197 Le nommé Moustapha effendi, fils de Mahmet, né à Ghioumouldjina, âgé de cinquante-quatre ans, domicilié à Cavalla, profession de professeur de théologie musulmane et bibliothécaire de la bibliothèque khédiviale, après avoir prêté serment, a fait la déposition suivante devant la Commission:

J'habite Cavala depuis vingt-huit ans dans l'école théologique; je n'ai pas quitté la ville pendant l'occupation bulgare. Le ..., le commandant bulgare de Cavalla, dont je ne connais pas le nom, se présenta à l'école, accompagné d'officiers et soldats; on envoya chercher l'un des directeurs Halil effendi, qui était en ville, ainsi que Buleïman effendi, professeur, aujourd'hui décédé. Le commandant bulgare nous fit savoir qu'il avait reçu de son général l'ordre de prendre toute la bibliothèque de l'école, en

πόλης. Μάλιστα ὁ Βούλγαρος στρατιωτικὸς διοικητὴς Stoyanof ζήτησε κατ' ἀρχὴν μὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Σερδάρου γιὰ νὰ παραδώσει ὁ τελευταῖος τὴ δημαρχία στὸ μουσουλμάνο Hambî bey. Ὅταν ὁ Ἕλληνας δήμαρχος ἀρνήθηκε, οἱ βουλγαρικὲς ἀρχὲς συνέλαβαν και φυλάκισαν γιὰ 18 ἡμέρες τὸν Σερδάρου γιὰ (στὴ διάρκεια τῆς φυλάκισης ἡ δημοτικὴ ἐξουσία ἀσχεῖτο ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω Hambî), βλ. Rapports et enquêtes..., 164.

16. Πρβλ. τὴν ἀνακοίνωση τοῦ Γ. Ἀστεριάδη, Γενοκτονία τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως Καβάλας ἀπὸ τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς 1916-1918, στὸ Α' Συνέδριο «Νεάπολις - Χριστοῦπολις - Καβάλα, ἱστορία και πολιτισμὸς» (Ὀκτώβριος 1989), Περιλήψεις, 6 (τὰ πρακτικὰ ὑπὸ ἔκδοση).

17. Ἡ καταγραφὴ - καταλογογράφηση τῶν ἀρχείων ποὺ σάπιζαν ὡς τελευταῖα στὸ Imaret δὲν προώρησε ἀκόμη, σύντομα πιθανότατα θὰ ἔχουμε σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ βακουφικὸ πρόβλημα, ἀλλὰ και γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη «Mehmet Ali».

vue de sa conservation, dans le cas où elle serait détruite par un bombardement. Assistaient en outre à cette conversation plusieurs autres membres du collège. Halil effendi a protesté énergiquement, en disant qu'il n'avait reçu personnellement aucun ordre et que la bibliothèque ne courait aucun danger. "Notre bibliothèque, a-t-il, est très connue dans le monde entier et niles Anglais niles Français ne chercheront à la détruire". Le commandant a répondu qu'il avait des ordres fermes et que le déménagement de la bibliothèque se ferait séance tenante, malgré l'opposition du directeur. En effet, il y avait là plusieurs voitures, et les soldats bulgares commencèrent à les charger avec nos livres; Il nous fut permis de compter les volumes enlevés: nous en comptâmes 832, mais d'ailleurs, nous possédions un catalogue complet de nos ouvrages. Sur la demande du directeur, le commandant bulgare délivra reçu qui fut envoyé au khédive, alors en résidence à Constantinople; ce document étant rédigé en bulgare, nous n'en avons pas pris copie. Notre bibliothèque avait une grande valeur, et était souvent visitée par des savant de toute nationalité; elle fut créée par Mehmet Ali pacha qui accomplit aujourd'hui même sa cent unième année et qui acheta à Constantinople une grande partie des ouvrages dans la succession d'un pacha, dont je ne me rappelle pas le nom. Il y avait de nombreux manuscrits d'une valeur inestimable, notamment un Coran qui remontait à 1.800 ans. Nous apportions les plus grand soins à la conservation de ces richesses, et nous n'avons jamais cessé de les garder nuit et jour, au cours des événements et des guerres qui se sont succédé dans notre pays. Nous possédons encore le livre d'or sur lequel apposent leur signature tous les visiteurs de marque. Il reste encore dans la bibliothèque un certain nombre de livres (400 environ) qui ont une certaine valeur et qui proviennent d'un don fait par Abbas pacha, khédive d'Égypte; mais il est possible de se les procurer, tandis que les Bulgares ont enlevé tout ce qui était introuvable, et d'une valeur inestimable. Il reste encore une troisième catégorie d'ouvrages de peu de valeur, appartenant à la communauté musulmane ou à certains de ses membres. Après l'armistice, nous avons envoyé à Abbas pacha à Constantinople et au sultan d'Égypte, une copie du catalogue, a fin de faciliter la restitution. Nous ne connaissons pas le résultat des démarches qui ont pu être faites.

Cavalla, le 11/24 février 1919

Le nommé Halil effendi, fils de Hadji Ali, né à Égypte (Caire), âgé de quatre-vingt-six ans, domicilié à Cavalla, profession de directeur de l'Imaret, école théologique et civile musulmane, après avoir prêté sermet, a fait la deposition suivant devant la Commission:

σ. 198 Le 1er Juin 1917, le commandant de la place de Cavalla Georgief, accompagné de trois autres officiers, dont l'un parlant la langue turque dans la perfection, était venu, à cet effet/ m'ont convoqué à l'école et, malgré mes protestations, ont déménagé une partie de notre bibliothèque. L'officier me dit que c'était Abbas pacha qui avait écrit au roi de Bulgarie, en le priant de faire procéder au transfert des livres, dans l'intérêt de leur conservation; je répondis qu'il était surprenant que l'on ne m'ait pas envoyé

les mêmes instructions, en ma qualité de directeur. J'ai même ajouté qu'Abbas pacha n'étant plus khédive était sans qualité pour donner de pareils ordres. Quand au bombardement, ai - je dit, il n'y a rien à redouter ni de la part des Empires centraux ni même de la part des Anglais qui, somme toute, sont propriétaires de la bibliothèque. Pendant une demi-heure, j'ai lutté pour m'opposer à l'enlèvement, mais en vain, car peu après, les officiers revenaient avec des soldats et trois chariots, sur lesquels ils chargeaient les ouvrages. M. Serdaroglou et M. Papadopoulos, conseiller municipal, ont assisté à l'enlèvement; je me suis éloigné à cause de mon chagrin. Il fut donné un reçu signé par les officiers bulgares, ainsi que par MM. Serdaroglou et Papadopoulos duquel il résulte que 832 ouvrages furent enlevés. Après le retour de l'armée grecque, lorsque le service postal fut repris, j'ai écrit en Égypte et à Constantinople, pour signaler ce qui s'était passé. Les autorités hellènes ont été averties, j'ignore les demandes qui ont été faites.

Τὰ βιβλία καὶ τὰ χφφ. τῆς Βιβλιοθήκης «Mehmet Ali», μαζί με ἑκατοντάδες ἑλληνικά χφφ. μονῶν τῆς περιοχῆς καὶ δεκάδες ἑλληνικὲς ἐπιγραφές καὶ μνημεῖα ἀρχαιολογικά, μεταφέρθηκαν στὴν Βουλγαρία¹⁸. Τὸ τί ἐπέστρεψαν οἱ Βούλγαροι, ὑπακούοντας σὲ διεθνεῖς συνθήκες (Neuilly, 1919) εἶναι γνωστό¹⁹, τὸ τί παραμένει ἀκόμη στὴν Βουλγαρία, καὶ τὸ ὅποιο θὰ πρέπει νὰ ἐπιστραφεῖ, δ,τι δηλ. δὲν καταστράφηκε ἢ δὲν πέρασε σὲ χέρια ἰδιωτῶν ποὺ ἰδιοποιήθηκαν τὸν ἀρχαιολογικὸ πλοῦτο πουλώνοντας τον στὴ συνέχεια γιὰ λογαριασμὸ τους, εἶναι ἄγνωστο· οἱ Βούλγαροι εἶναι φειδωλοὶ στὶς πληροφορίες τους²⁰. Εἶναι ὅμως πιθανὸ ἓνα μέρος τῶν «ἀπαχθέντων» τῆς Βιβλιοθήκης «Mehmet Ali» νὰ ταυτίζεται μετὰ τὰ «ἀραβικά» χφφ. τοῦ Ἰνστιτούτου «Ivan Dujčev» τῆς Σόφιας²¹. στὸ ὡς ἄνω Ἰνστιτούτο, ἰδρυμένο μόλις τὸ 1988, μαζί με πολλὰ χφφ. τῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἐμφανίζονται καὶ 11 χφφ. μετὰ προέλευση «ἀνατολική»²². Δυστυχῶς δὲν ἔχω στὰ χέρια μου τὸν κατάλογο τῶν «βιβλίων», ὧσων μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὸ Imaret στὴν Βουλγαρία, ὅμως τὸ χφ. ἀρ. 104 τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Σόφιας, κοράνιο τοῦ 1855-1856, πιθανότατα δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ πολὺτι-

18. Rapports et enquêtes..., 196 (κατάθεση Haghi Memet, «... pillèrent la bibliothèque de l'École khédiviale (Imarêt) qui était d'une très grande valeur archéologique, et transportèrent tous les livres en Bulgarie»).

19. Γ. Κ. Παπάζογλου, Χειρόγραφα τῆς Εἰκοσιφοινίσσης - ἔκθεση ἐρευνῶν, Πρακτικὰ Β' Τοπικοῦ Συμποσίου «Ἡ Καβάλα καὶ ἡ Περιοχὴ τῆς», Καβάλα 1987, Α', 53-66 (δπου καὶ λοιπὴ βιβλιογραφία).

20. "Ο.π..

21. Πρβλ., γιὰ τὸ Ἰνστιτούτο, Γ. Κ. Παπάζογλου, Χειρόγραφα τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σεργῶν ..., 23-26.

22. Ακ. Džurova καὶ Kr. Stančev, Răkopisnata sbirka na naučnija centăr «Ivan Dujčev», Σόφια 1988, 26-28.

μο κοράνιο 1800 ἐτῶν (!) πού, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, σημειώνει στήν κατάθεσή του ὁ Moustapha effendi²³. δίνουμε γιά τὸ μελλοντικὸ ἐρευνητὴ τοῦ προβλήματος τὰ 11 «ἀραβικά» χφφ. τοῦ Ἰνστιτούτου «Ivan Dujčev» (μένοντας μόνο στὸ περιεχόμενο καὶ στὴ χρονολόγηση):²⁴

- Duj. 96 — Maksud Fi-t-Fastif (1840)
- Duj. 97 — At-Tasrif Al-Izzi (18 αἰ.)
- Duj. 98 — Kitab Al-Bina' —Bina' Al-Afal (18 αἰ.)
- Duj. 99 — Kitab Al-Džurumija fi ilm Al-Arabijja — Al - Adzur-rumimijja (19 αἰ.)
- Duj. 100 — Al-Faua' id Addija' ijja Bi - Šarh Al-Kafijja — Al - Faua' id Al - Uāfijja (1701)
- Duj. 101 — Munjat Al-Musalli Ua Gunj'at Al-Mubtab (19 αἰ.)
- Duj. 102 — Šarh Munjat Al-Musalli Li-Lkašgari, Al-Musamma Bi -Gunjat Al-Mutamalli (17 αἰ.)
- Duj. 103 — At-Tarika Al-Muhammadijja (1785-1786)
- Duj. 104 — Koran (1855-1856)
- Duj. 105 — Muhamedijje (1546)
- Duj. 106 — Sbornik «Insa» — «Mjunšat» (Pismovnik) (19 αἰ.).

II. ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΜΕΤΟΧΙΟΥ ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΙΦΟΙΝΙΣΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΘΑΣΟ

“Οσοι κατὰ καιρούς, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα ὡς τὶς ἡμέρες μας, ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Εἰκοσιφοινίσεως σημειώνουν, ἐπαναλαμβάνοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ἀρκετὰ μετόχια τῆς μονῆς ἀνάμεσα στὰ ὅποια καὶ, γενικά, μετόχι τῆς Θάσου μὲ «10000 ἐλαιόδενδρα, ἀμπελῶνες, ἀγρούς καὶ κήπους» (Κ. Τσιάκας, Δ. Παναγόπουλος κ.ἄ.)²⁵. Μετὰ τὴν κλοπὴ, κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ τελευταίου πολέμου, καὶ τοῦ τελευταίου ἐγγράφου — δηλωτικοῦ μιᾶς πλούσιας ἱστορίας τῆς μονῆς — πλήρης ἄγνοια ἀναφορικὰ μὲ τὸ μετόχι τῆς Θά-

23. Rapports et enquêtes..., 197.

24. Ἡ περιγραφή στὴν ὁποία προχωροῦν οἱ Ακ. Džurova καὶ Kr. Stančev, ὁ.π., εἶναι ἄλλωστε πολὺ περιληπτική.

25. Κ. Τσιάκας, Ἱστορία τῆς ἱερᾶς μονῆς Εἰκοσιφοινίσεως Παγγαίου μετὰ παρακλητικοῦ κανόνος τῆς ἀχειροποιήτου καὶ ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Διονυσίου πατριάρχου..., Δράμα 1958, 29, Δ. Παναγοπούλου, Ἱερὰ μονὴ Εἰκοσιφοινίσεως Παγγαίου, Ἀθήνα 1968, 26 (λοιπὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴ μονὴ καὶ γιὰ τὰ μετόχια τῆς βλ. Γ. Κ. Παπάζογλου, Ἡ πτώχευση τῆς Εἰκοσιφοινίσεως μέσα ἀπὸ ἄγνωστα ἔγγραφα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, Παρνασσός 30 (1988), 323-339).

σου, και βεβαίως αναφορικά με όλη την ακίνητη περιουσία της μονής, υπάρχει ακόμη και σέ όσους έχουν σήμερα τις εϋθύνες της Εικοσιφοινίσσης²⁶. Μελετώντας κανείς συγκριτικά τις αναφορές στο συγκεκριμένο μετόχι τών διάφορων έρευνητών διαπιστώνει πώς για πρώτη φορά λόγο για τὸ μετόχι της Θάσου κάνει, τὸ 1896, ὁ βιβλιοθηκάριος της μονής τοῦ Παγγαίου Δαμασκηνός (Μοσχόπουλος), ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς δίνει πολὺ περισσότερες πληροφορίες ἀπὸ ὅσες τελικὰ μεταφέρονται ἀπὸ τὸ ἓνα γραπτὸ στὸ ἄλλο· γράφει λοιπὸν ὁ Δαμασκηνός: «Μετόχιον ἐν Θάσῳ, ἐν τῷ χωρίῳ Σωτήρος, ἔχον ὑπὲρ τὰς 10000 ἐλαιοδένδρων, ἀμπελῶνάς τινας καὶ ἄλλους ἀγρούς καὶ κήπους. Ἀκριβῶς ἡ ἱστορία τοῦ μετοχίου δὲν εἶναι γνωστὴ, γινώσκομεν μόνον, ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν κυριαρχίαν της Μονῆς πολὺ πρὸ τοῦ 1627, ὅτε ἀναφέρεται ἔχουσα ὑπὲρ τὰς 14000 ἐλαιοδένδρων»²⁷. Τὶς πληροφορίες τοῦ ὁ Δαμασκηνός φαίνεται νὰ τις στηρίζει στὸν κώδικα ἀρ. 378 της μονῆς, γιὰ τὸν ὁποῖον δυστυχῶς δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ τίποτε ἀπὸ ἄλλοῦ²⁸.

Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ μετοχίου της Εικοσιφοινίσσης στὴν περιοχὴ τοῦ Σωτήρος της Θάσου ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου της κοινότητος τοῦ Σωτήρος τὰ ὁποῖα εἶδαν τελευταῖα τὸ φῶς²⁹. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιστολὴ, με ἡμερ. 22 Αὐγούστου 1875, τοῦ ἡγουμένου της Εικοσιφοινίσσης Νικηφόρου πρὸς τοὺς «προεστῶτας καὶ λοιποὺς τζιορμπατζῆδες της χώρας Σωτήρος» καὶ γιὰ μιὰ «ἀπόφαση» τοῦ Τούρκου γενικοῦ διοικητῆ της Θάσου Τουσοῦν βέη, με ἡμερ. 14 Φεβρουαρίου 1888, ποὺ ἀπευθύνεται, ἐπίσης, πρὸς τὸ «σούπαση

26. Σήμερα δὲν ὑπάρχει σχεδὸν τίποτε στὸ ἀρχεῖο της μονῆς, κάποια παλαιῖτυπα ἐπιδεικνύονται στὸ μουσεῖο της μονῆς δίκην πολυτίμων κειμηλίων («πρωτόκολλον καταμετρήσεως» τῶν ὅσων ἀπέμειναν στὴ μονὴ μετὰ καὶ τὴ δεύτερη λεηλασία της ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κατὰ τὸ 1941-1944, βλ. Κ. Τσιάνκα, δ.π., 51-52).

27. Δαμασκηνοῦ [Μοσχόπουλου], Ἡ ἱερὰ μονὴ της Εικοσιφοινίσσης μετὰ τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ περὶ αὐτῆς πόλεων καὶ χωρῶν (μελέτη τοπογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ), Κωνσταντινούπολη 1896, 51.

28. Πρβλ. γιὰ τὰ χφφ., καὶ τὶς πληροφορίες ποὺ ἔχουμε γι' αὐτά, Γ. Κ. Παπάζογλου, Τὰ χειρόγραφα της Εικοσιφοινίσσης (Κατάλογοι καὶ καταγραφές), Ἀθήνα 1991 (ΣΩΒ), 29-164· ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι σποραδικές αναφορές σὲ μετόχι της Εικοσιφοινίσσης στὴν Θάσο ἔχουμε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Μοσχόπουλο, ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, λ.χ., ἀναφέρεται τὸ 1886 σὲ «στρογγύλον μετὰ βάσεως μάρμαρον κομισθὲν ἐκ Θάσου ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν τοῦ ἐκεῖσε ἐν τῷ χωρίῳ Σωτήρος μετοχίου της μονῆς», χωρὶς νὰ δίνει γιὰ τὸ μετόχι πληροφορίες, βλ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμεύς, Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, ΕΦΣΚ 17 (1987), Παράρτημα, 106.

29. Κ. Χιόνη, Ἀνέκδοτα θασιακὰ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1769-1909, Θασιακὰ 5 (1988), 118, Τοῦ Ἰδίου, Ἡ ἀπονομὴ της δικαιοσύνης στὴν Θάσο κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Θασιακὰ 5 (1988), 189.

και δημογέροντες Σωτήρος»³⁰. Φαίνεται πώς η μονή είχε προβλήματα με τους κατοίκους του Σωτήρος, οι οποίοι δεν φαίνεται να πολυσέβονταν την περιουσία του μετοχίου, όμως και οι κάτοικοι, εύλογα, δυσανασχετούσαν με την περιουσία του μετοχίου και με τις ενέργειες των μοναχών να την αυξήσουν· έτσι στην επιστολή του ο Νικηφόρος παρακαλεί την κοινότητα να σέβεται την περιουσία του μετοχίου, ή οποία, σύμφωνα με τις καταγγελίες των μοναχών, καταστρέφεται (τά τρυφερά έλαιόδενδρα) από τα γίδια και από τα βόδια κατοίκων του Σωτήρος³¹. Ο Τουσούν βέης, πάλι, με την «απόφασή» του επιβεβαιώνει σχετική «απόφαση» του Γενικού Συμβουλίου της Θάσου και διατάζει τον οικονόμο του μετοχίου Κυπριανό «να παύει πλέον από τας εργασίας ταύτας, χωρίς να προφασισθῇ εἰς τί· ὁ οικονόμος Κυπριανός με διάφορους εργάτες φαίνεται πώς «καθαρίζει» δασικές εκτάσεις και μεγάλωνε τὰ ὅρια τοῦ μετοχίου, γεγονός που ανάγκασε τους δημογέροντες του Σωτήρος να προστρέξουν στο Γενικό Συμβούλιο της Θάσου και στη συνέχεια στον Τούρκο γενικό διοικητή³². Λίγα χρόνια αργότερα, κατά την περίοδο της «ύλικής και ἡθικῆς πτώσης» της μονῆς, όπως φαίνεται από έγγραφο με ἡμερ. 20 Δεκεμβρίου 1899, τὸ μετόχι τῆς Θάσου φαίνεται να μὴν τὸ καρποῦνται ἄμεσα οἱ μοναχοί· ἐκμισθώνεται πιθανότατα σὲ κατοίκους τῆς περιοχῆς ἀντὶ 60 λιρῶν γιὰ πέντε χρόνια³³.

Τὸ μετόχι βρισκόταν, ἓνα μέρος του τουλάχιστον, ὡς τὸ 1928 στὴν κατοχή τῆς Εἰκοσιφοινίσσης· τότε ὁ Μοσχονήσιος Εὐ. Δράκος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ γνωρίζει καλὰ τὴ μονή και τὰ ἀρχεῖα της, σημειώνει μετόχι τῆς Θάσου με «ὕπὲρ τὰ ἑξ χιλιάδων ἑλαιόδενδρα»³⁴. Τὴν πληροφορία του γιὰ τὰ μετόχια στηρίζει σὲ πρακτικὰ «τοῦ 1864 κ.ἀν.» (γεγονὸς ποὺ σημαίνει πὼς αὐτὰ δὲν καταστράφηκαν τὸ 1917 ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους)³⁵. Οὕτως ἢ ἄλλως, ὅμως, ἡ πληρο-

30. "Ο.π. (καὶ 'Α. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τῆς Θάσου (1453-1912), Θεσσαλονίκη 1984, 99).

31. Κ. Χιόνη, 'Ανέκδοτα ..., 118 (ὁ Νικηφόρος φαίνεται νὰ διατέλεσε ἡγούμενος ἀπὸ τὸ 1873 ὡς τὸ 1881, βλ. 'Αγαθαγγέλου [Μάγνητος], Εἰκοσιφοίνισσα Παγγαίου 'Ανατολικῆς Μακεδονίας, ἥτοι συνοπτικὴ ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς ἱερᾶς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου..., Δράμα 1916, 106).

32. Κ. Χιόνη, 'Η ἀπονομή..., 189· στὸν Τουσούν βέη ἀπευθύνονται οἱ κάτοικοι τοῦ Σωτήρος ἥδη ἀπὸ τὶς 14 'Ιανουαρίου 1881 καὶ παραπονοῦνται ὅτι ὁ οικονόμος Κυπριανὸς καταχρηστικῶς κατεῖχε πρὸς ὄφελος τῆς μονῆς μεγάλο μέρος γῆς καὶ ἔκανε «καλλιέργεια σποραδικῶς φυτανίων» (Κ. Χιόνη, 'Ανέκδοτα..., 122 (ἔγγρ. ἀρ. 21)). Λίγα χρόνια ἀργότερα, στίς 22 'Ιανουαρίου 1887, οἱ κάτοικοι τοῦ Σωτήρος ἀποφασίζουν νὰ καταλάβουν ἓνα μέρος τοῦ μετοχίου τῆς Εἰκοσιφοινίσσης καὶ νὰ τὸ μοιράσουν μεταξὺ τους (δ.π., 124 (ἔγγρ. ἀρ. 25—«συνυποσχετικόν»)).

33. Γ. Κ. Παπάζογλου, 'Η πτώχευση..., 326-327, 333.

34. Εὐ. Δράκου, 'Ιστορία τῆς Εἰκοσιφοινίσσης μονῆς ἐπὶ τοῦ Παγγαίου καὶ ἀγιολογία τῆς Λέσβου, Δράμα 1928, 5.

35. Γ. Κ. Παπάζογλου, 'Η κλοπὴ τῶν χειρογράφων..., 3-30.

φορία είναι σημαντική γιατί μάς επιτρέπει να υποθέσουμε πώς το συγκεκριμένο μετόχι δεν δόθηκε (ή δεν είχε δοθεί όλο) σε ακτήμονες της περιοχής άμέσως μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, όταν αφαιρέθηκαν από τις μονές πολλά άλλα μετόχια της 'Ανατολικής Μακεδονίας³⁶.

III. ΕΝΑ ΑΓΝΩΣΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΙΦΟΙΝΙΣΣΗΣ (χφ. άρ. [2])

Σε παλαιότερη εργασία μου έκαμα λόγο γενικά για ένα χφ. «βροντολόγιο», το οποίο βρήκα στη μονή της Εικοσιφοινίσσης³⁷. Έτσι μπορούμε να πούμε πώς από τα 430 (-431) χφφ., που υπήρχαν άλλοτε στη Βιβλιοθήκη της μονής³⁸, σήμερα απομένουν στη μονή μόνο 2 χφφ.³⁹. Ένα τρίτο χφ. (: «Χειρόγραφον βιβλίον εκ ναστοχάρτου γραφής 'Ιωαννικίου 'Ιερομονάχου εις στήλην Βαρλαάμ»), το οποίο φαίνεται να υπήρχε στη μονή το 1958, μ' όλες τις προσπάθειές μου δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί σε κανένα σημείο της μονής⁴⁰.

Το χφ. «βροντολόγιον και σεισμολόγιον» δεν ανευρίσκεται σε κανέναν «κατάλογο» χειρογράφων της Εικοσιφοινίσσης⁴¹. γράφεται στην «κησόπολη», από τον ιατρό «σινιόρ» Δημήτριο, στις 27 'Ιουνίου 1861, λίγα δηλ. χρόνια πριν επισκεφθεί τη μονή ο 'Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς⁴², και είναι πιθανό να πέρασε στην κατοχή της μονής στο τέλος του περασμένου ή και στις αρχές του παρόντος αιώνα. Είναι άστάχωτο και κολοβό σήμερα — πιθανότατα δεν στα-

36. Πρόχειρα πρβλ. Γ. Κ. Παπάζογλου, Μεταφρασμένα τουρκικά έγγραφα του μετοχίου «'Ορφάνη» της μονής Διονυσίου του 'Αγίου 'Ορους (1535-1733), Καβάλα 1987, 29-37 (παραμένει πάντοτε άνοιχτό το θέμα της μελέτης των άμπολλων μετοχίων, κυρίως άγιορειτικών, της Θάσου και ή έκδοση των σχετικών εγγράφων από τα αρχεία των μονών).

37. Γ. Κ. Papazoglou, Un manuscrit inconnu de Kosinitza, *Analecta Bollandiana* 106 (1988), 256, σημ. 4.

38. Γ. Κ. Παπάζογλου, Τα χειρόγραφα..., 7 (7-164, συγκεντρωμένη όλη ή σχετική με τα χφφ. της μονής βιβλιογραφία).

39. Ένα χφ. με κείμενα του Βασιλείου Σελευκείας και το παρόν «Βροντολόγιον» (βλ. Γ. Κ. Papazoglou, δ.π., 256-258).

40. Την πληροφορία έχουμε από το «πρωτόκολλον καταμετρήσεως των έν τῷ σκευοφυλακείῳ της 'Ι. Μονής Εικοσιφοινίσσης ειδῶν» που συνετάγη στη μονή την 1η 'Ιουλίου 1958 (Κ. Τσιάνκα, δ.π., 51-52). 'Ο 'Ιωαννίκιος ιερομόναχος δέν μάς είναι, ως γραφέας, γνωστός από χφ. της μονής (Γ. Κ. Παπάζογλου, δ.π., 29-114), με το ίδιο όνομα ώστόσο μάς είναι γνωστός γραφέας του 14ου αιώνα (M. Vogel - V. Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Λιψία 1909 (ξναστ. έκδ. Hildesheim 1966), 214).

41. Γ. Κ. Παπάζογλου, δ.π., 7-164.

42. 'Ο.π., 51.

χώθηκε ποτέ και είχε τή μορφή τευχιδίου από τὸ ὁποῖο σήμερα λείπουν τὰ 6 τελευταῖα φύλλα τὰ ὁποῖα και ἦσαν, ἴσως, ἄγραφα, γι' αὐτὸ και ἀποκόπηκαν (σώζονται τὰ 26 ἀρχικά φφ.)· παρακάτω δίδουμε περιγραφή τοῦ χειρογράφου:

[2]. Χαρτ. $17,5 \times 10,5$ ἐκ. φφ. 24 (+ 2 ἄγραφα) 1861 ἀστάχωτο - κολοβὸ Βροντολόγιο - σεισμολόγιο.

φφ. 2r-v: «Ὅταν ἔχεις μιοκρανίαν γράψων οὗτος (...).»

φφ. 3r-24v: «Βιβλίον καλούμενον βροντολόγιον και σεισμολόγιον διαλαμβάνον τὰ τῆς φυσικῆς ἀπὸτελέσματα ἐντιθὲν παρὰ σοφωτάτου ἀνδρῶν και τῇ φιλοσοφίᾳ λελαμπρισμένου ἔτι δὲ περὶ ἔχει και ἐρωτήματα διάφωρα ἐν εἰς ἐφίεται τινὰς νὰ καταλάβῃ τὰ τῆς τήχεις του» (φ. 3v: inc. «μαρ. κβ' κριὸς γδ»), φ. 5r: des. «ἡδροχόος κη: κθ: ἰχθυὺς Τέλος τὸν δώδεκα μηνὸν κ(αί) τὸν δώδεκα ζωδίον ἐν πία ἡμέρα κυριέβῃ τὸ κάθε ζώδιον», φ. 5r: «κ(αί) περι βροντολόγιον κ(αί) σησμός ὅταν μέλι γένει νὰ ἡξεύρις τί διλῇ ἐν πία ἡμέρα βροντίση ἡ σησμός γένει στοχάζεσε τὴν ἡμέραν (...).», φ. 5v: inc. «Ἐχει δὲ ὁ κριὸς τὴν μεγάλην ἀνάτολιν κ(αί) τὴν μεγάλην βαβιλόναν», φ. 14v: des. «τὰ γενήματα καρπὸν φέρουσι κ(αί) ἡ χώρα ἐκείνη ὅπου ὁ συσμος γένει ἀντισταθῇ στοὺς ἐχθροὺς τῆς τὰ δὲ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ πληθυνθούσιν: - Τέλος και τῷ Θεῷ δόξα», φ. 15r: «Ἰδοὺ κ(αί) ἡ μέθοδος τῆς γνώμης τοῦ ἀνθρώπου κ(αί) τοῦ ῥεμύνου κ(αί) ἡ ἀρχὴ οὗτος ἔσται κράτιστος μετὸν νοῦν σου ἦτοι βούλεσε κ(αί) πία σου ἀπὸ το παρον ψηφίον ἀπὸ το ἕνα ἐὼς τὰ ὀγδοήντα ἐννέα και οὗτος ἡρεῦνα (...).», φ. 24v: des. «89 ὁπόταν φισίση ὁ ζέφυρος ἄνεμος μαρένη τὰ χλορὰ φύλα ἀπο δέντρα ἔτζη κ(αί) το ἐρωτημά σου ὅπου ἐροτάς ἔχει πολιν ἔγνοιαν κ(αί) ἐπιβουλὴν μόνον παρακάλη τὸν θεὸν ὅτι ἔχεις κυνδινον κ(αί) διάφορον δὲν ἔχεις», (πρβλ. και «Ἡρακλείου τοῦ σοφοῦ Βροντολόγιον και Σεισμολόγιον τῶν ζωδίων ἐκ τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀστροκινήσεως και ἄλλα», χφ. ἀρ. 1 Κοινότητος Ὑδρας, *Κ. Χρυσχοϊδῆ, Παλαιογραφικά Ὑδρας, Σύμμεικτα* 3(1979), 194-195).

Ἡ γραφὴ εἶναι ἀγροῖκος και πρόχειρος, ὁ γραφέας ἀνορθόγραφος, δὲν ὑπάρχει ἀρίθμηση φύλλων ἢ σελίδων, ἡ κατάστασις τοῦ χειρογράφου εἶναι κακὴ. Βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα ὑπάρχει στὸ φ. 3r: «Συνετάχθη μετ' ἐπημελείας και καλλὸς συνερμότη παρὰ τοῦ ἐξεχότατου ἐν Ἱατροῖς σινιὸρ διμητρίου πρὸς χρῆσιν τῆς αὐτοῦ ἐξοχότιτος και τῶν ἡλικρηνεστάτων αὐτοῦ φί(λων) (;) ἐχωγράφῃ δὲ εἰς τὰ 1861 ἰουνίου 27 ἐν κησοπόλῃ».